PAGE(S)MISSING

NOT AVAILBLE

FOLIO NO!
1

षयाणांपरित्यागानद्वितनजनमार्गेतित्परित्यागविचारानसंगछते।किंच।विरहाउत्तवार्थं
द्विपरित्यागस्वीकरित्यानजनेनादेवसेव्यतीतिकिमुसंगगतंपरित्यज्यगन्तंगतावक्षणेनाप्य
पिच।विरहाउत्तवस्यस्वरूपगुणसंबंधानंतरत्नाविच्छमवश्यंवाच्यं।नह्यदृष्टश्रुतवस्तुनो।वि
रहःसंभवति।नजनेचस्वरूपगुणसंबंधोदृश्यते।परित्यागेउविरहाउत्तवास्तूर्वस्विरूपसंबं
धेनवक्तुशक्यं।नजनीयस्वरूपानावान्गुणसंबंधपरंमुजनस्यवाग्वेसहायसंगस्याथ
वादृकस्तव्यवेनवक्त्यमाणत्वात्तोपाउर्जनिवोरतिप्रतीयतेएवंसतिपूर्वंविरहाउत्तवार्थंनजन
मार्गनिरूप्यपश्चात्किमनिप्रायःपरित्यागविचारस्यपेक्षायामाऊ।पश्चात्तापनिवृत्त्यर्थ
मितिब्रूत्रेदमाकूतंयद्यपिनजनमार्गःसर्वतोधिकःप्रतिपादितस्तथापियेषांनगवद्गी

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

कारेण तनुविन्नसंपत्तिर्नार्थहानामानुकूल्येन वर्तते तेषामेव तत्राधिकारो नतु तद्रहितानाम
पीतिज्ञायते। तथासति नज्ञनाधिकारिणो दृष्ट्वा तद्रहितानां तथासाधनानावेनाग्रेपितस्य
जंविरहानुभवलक्षणंस्वप्नलविष्यतीतितापोमनसिन्नविडंभहीति। सचाचार्यैःसोढुमश
क्यः। दिक्जीवमात्रोद्धारस्यत्रतिज्ञातत्वात्। सचोद्धारःसाक्षात्पुरुषोत्तमस्वरूपप्राप्तिलक्षणोन
तुमोक्षःज्ञानादिनापीतस्मिन्ग्रंथेतत्प्राप्त्यर्थंनज्ञनमार्गप्रतिपाद्यतत्साधनरहि
तानामुक्तापनिष्टत्यर्थंपश्चात्त्यागोविचार्यतइत्यर्थः।यतस्तेषामेवंपरित्यागेस्वात
विरहानुभवलक्षणफलप्राप्तौतापनीवृत्तिर्नविष्यतीतिनावविरहस्यसंयोगानंतरत्वा
विवेनतदुक्त्यासंयोगस्यानुक्रमिडवमर्यादायातीतिनोक्तानुपपत्तिः।वस्तुतस्त्वयंविरह

साधनदशापन्नएवाफलदशापन्नस्वरूपप्राप्त्यनंतरंनविष्यतीतिज्ञायतेऽतःसाधनदशा
यांकौडिन्यस्यगुरुत्वंफलदशायांव्रजसुंदरीणामितिव्यवस्थोपपद्यतेऽन्यथाकौडिन्यस्यति
ज्ञातीयनावत्वेनतत्किमद्गुरुत्वकथनमयेनोपपद्यते। तथाचनज्ञनमार्गेसाधनदशा
यांफलदशायांचव्रजसीमंतिनीनामद्गुरुत्वंपरित्यागेउसाधनदशायांमृषेफलदशायां
तासामितिविवेकतउक्तमकोनविंशाध्यायविवरणेऽन्यत्यागस्त्यागाउत्तमइति।तस्मा
त्कानिग्रायेणपरित्यागविचारस्यावश्यकत्वात्सोत्रक्रियतइतिनावायद्वा॥मयानगव
द्दाज्ञयालोकेत्तकिमार्गप्रकटनायावार्यवनाविद्दियथातेतत्रधर्मानिर्वयिनिरूपित
स्तत्रवर्त्तितव्यतयापरित्यागोनोक्तोनापिस्वतस्तेतिमनसिधस्यात्तापःस्यास्यतीत्वि

स्यतन्निष्टयर्थंसविचार्यतविचारमात्रंक्रियतइत्यर्थः।वस्तुतकरणंप्रवृत्तिवग्रिवस्यमाणेषु
वस्तुगृहादृवत्नविष्यतिनान्यथेतिन्नावः।ननुकरणपक्षेज्ञानस्यसिद्धत्वात्स्वयनविचारापे
क्षात्रन्यैषांतुकानुगृहादृवसमेस्यतीतिस्तुतरांनतदपेक्षातस्मादत्रविचारप्रयोजनंकि
मपिनपश्यामइतिचेत्मैवं।यदिश्रीमदाचार्यैरवपरित्यागःकृतःस्यात्तदावृक्तमेवस्या
त्।ननुतथाकिंउच्यद्दाचरतिश्रेष्ठस्तत्तादृवतराजनासयत्प्रमाणंकुरुतेलोकस्तदनु
वर्त्तते।यद्दत्तमनुनिष्टन्वेलोकालेमायकल्पतइतिादिवचनेस्तकरणादिश्रेतरमन्येषा
मपितच्छिक्षीयांसक्रियमाणंयतद्दानाद्दानमार्यैकर्ममार्यैर्वातकरणंसन्नवति।तेन
वार्येनकिफलानावाकिंमयाकृतमितिपश्चात्तापस्तेषामपिनवेत्।तत्रवाचार्यदृत्त ३

मेवहेउरितिविचारमहवामयापरित्यागकृतस्तेनतेनयाज्ञाताद्दतिवपश्चात्तापःस्वस्यन
वेत्।विचारकृतेउच्चःकश्चेदेवंकरीष्यश्रेत्कश्चेदितरमार्गेयान्निवृत्तिष्यतइत्यनिश्चायेएस्व
स्यान्येषांवतन्निवृत्त्यर्थंविचारोपेक्षितएवेतिन्नावः।वस्तुतस्तुईश्वराणांवचस्तथ्यंतथैवाव
रितंकचिदितिवाक्यादाचार्याणामीश्वरत्वादन्येःस्वहृत्तंमर्वामवनाउवृत्तिउंश्रेयःकिंउस्वश्रेय
उमारेणतद्वचोउरूपमेवश्रेयः।एवंसतीतद्विचारित्यागस्यस्वरूपमाधवंज्ञात्वामार्गं
तरीयम्पवाकर्त्तव्यंज्ञात्वाकेवलमाचार्यैकरीत्यासवत्तिनावपूर्वकमात्मसमर्पणंश्रीः
गोकुलेशाएवनजनीयःसर्विरितिमिद्धांतसारः।एतत्सर्वमाचार्यकृतविचारमंतरेणस
वथाउबोधमतस्तद्विचारस्तातोनाउपपत्तिःकाचिन्।मइवेकपरित्यागोमार्गहिये

कर्तव्यत्वोपदिष्टइत्यर्थः।तृतीयमार्गस्यापिमत्वात्तत्रापिकर्यानत्यतश्चाह।कर्ममार्गइति॥ग॥कर्
ममार्गेनिकर्तव्यःसुतरांकलिकालतःअतश्चादौनकिमार्गेकर्तव्यत्वाद्विचारणाअत्रकर्म
मार्गपादनसकामांतःकरणस्यसंन्यासनिषेधोबोध्यतेअन्यथाप्रवृत्तिमार्गेसंन्यासविधा
यकवाक्यश्रवणादेवाकरणेमिइतिनिषेधेनोपपद्यतेप्राप्तिपूर्वकत्वान्निषेधस्ययुगांत
रेउशरीरशोषणव्रतादिनाप्यंतःकरणस्यविषयपरांमुखनोपपद्यातकलौतुतत्साधन
व्रतादिकर्मणांसाधुत्वाद्योकफलानर्हत्वेनसंन्यासानुपयुक्तत्वात्सुतरांनकार्य
इत्यर्थःतादृशंमार्गंप्रत्यएवकर्तव्यत्वेनश्रौतानापेक्षयानकेरन्यर्हितत्वात्प्रथमंनकि
मार्गेकथंकर्तव्यइत्येतादृशीविचारणाकियतइत्यर्थःश्रवणादिति॥ग॥श्रवणादिप्रवृत्त्य ४

र्थंकर्तव्यश्चेत्तमनेष्यतेसहायंसंगमाध्यत्वात्साधनानांचरक्षणान्नाप्रेक्षयानावपूर्वकंन
क्किमाधनश्रवणादिषुप्रवृत्त्यर्थंसंन्यासश्चेत्कर्तव्यस्तदासएवंविधःकुदनकिमार्गेनिस्वीक्रिय
तइत्यर्थःननुश्रवणादिसाधनानांनरकान्तकृत्वाद्यत्किमाधनश्रवणादिसंपत्त्यर्थंसंन्यासःऊ
तानेष्यतश्चाहसहायसंगमाध्यत्वादिति।नगवत्तत्वंजिज्ञासोरेकाकिनःश्रवणादेःसहायस्यसंग
संपत्तिस्तस्माध्यत्वात्।नहिश्रावयितारंविनाश्रवणंसंभवति।नचस्मृतस्यापीसंयंधस्यपर्याप्ति
चनगुरूपसत्त्यादिनाविनास्थेर्यंमतस्तद्दास्यत्यक्तस्यापीपुनस्वीकारवांताशिष्यामवाकुदमेकं
बाधकंश्रवणादेरासाधनानामितिचेत्स्वल्पकालपर्यंतंश्रवणादिसाधनमादरणीयमित्यपिनास्ति।
यतोयावज्जीवमपक्वकषायेयोगिनिःसाधनानिरक्षंतएवाकुदंद्वितीयांश्रेणिमानादिति॥ग॥श्र

निमानानियोगाच्चतद्धर्मेष्वविरोधतः॥ गृहादेर्बाधकत्वेनसाधनार्थतयाय
यांसर्वथाकामकोक्षद्यनपगमाऽन्यादिपक्षपातेनप्रतिबंधादिनिराकरणायप्रयत्नोपिसंन्याद्य
तेतादृशश्चानिमानकृतःसंन्यासेऽतेत्योपिनोचितइत्यर्थः॥ इदंद्वितीयंनियोगादिति॥ गुरुवज्ञानि
योगःतद्धकरणेप्रत्यवायस्तत्करणेव्यासगस्तथामतिनेष्टसिद्धिरितिन्यायः॥ इदंचउपर्यतद्धर्मेरि
तिसंन्यासेसर्वत्यागस्यमुख्यत्वात्श्रवणादिनांयथादिस्वीकारमाश्रित्वात्परस्परंधर्मविरोध
शंकिमार्गेन्यिसेषत्वेनसंन्यासोनप्रशस्तइत्यर्थः॥ नगवद्धर्मविरोधेनथकिंगृहादीनांबाधक
त्वात्प्रतिबंधापगमायसंन्यासोयदिकर्त्तव्यस्तदापिबाधकमाह॥ अन्यथेतिभा॥ अन्यथेपितादृ
शैरद्धसंगोनवर्तिनान्यथा॥ स्वयंचविषयाक्रांतपाषंडीवाप्रकामतः॥ यदृच्छासंगानावाय ५

संन्यासेऽतेपितदनंतरंतादृशैःपूर्वकिंसंन्यासादिनिमंयोगोनवर्तिष्यतःकरणस्यमर्वशेनगवत्प
रत्वानावात्नान्यथानगवदेकपरतेत्यर्थः॥ ननुनगवदर्थत्वेनैवमपिक्रियमाणेफलंनविप्रत्येवे
तिचेत्तत्राहास्वयंवेतिनकिमार्थेविरुद्धमिदमितिज्ञात्वापिप्रयत्नमन्यमेतत्मविषयवासनावलितांतः
करणत्वेननगवद्धर्मानुनवात्पक्षविषयेष्वेवाभिनिवेशेतात्मकामतःकामिवाद्विषयाक्रांतः
पाषंडीचनवेत्यधर्मंजिज्ञात्वादृढतरवैराग्यानावेतादृशधर्मविरोधेनिःफलामवातउक्तंनगवता
दुःखमित्येवयत्कर्मकायक्लेशनयाप्रयजेत्मकृवाराजसंत्यागंनैवत्यागफलंलनेतात्प्रत्यवि
कर्मेंद्रियाणिसंयम्ययआस्तेमनसास्मरन्विंद्रियार्थान्विमूढात्मामिथ्याचारसउच्यते॥ इति
नवैतादृशानामपिकदाचिन्मदताकालेनफलंनविप्रत्येवेतिचेत्तत्राहाविषयाक्रांतेति॥ ७॥

विषयाक्रांतदेहानांनावशःसर्वदाहरःअतोत्रसाधनेसत्कौनेवत्यागःसुखावद्दविषयानि
निविष्टांतःकरणानांहाररावेशाविनेहस्विरूपस्थितिर्ननवतिशेषः। तत्रसर्वदानकालनियत्वे
नत्रतइतियतःपूर्वोक्तानांदोषाणांसंनवःअतःकारणादत्रअस्मिन्विचारेनकौत्तकिमागेसा
धनेशतिनिमित्तसप्तमीतेनसाधनसंपत्यर्थंयःपरित्यागःससुखंनावहतीनकरोतीत्यर्थः।नको
वलंसुखान्नावःकिंउदरमपीतिनावः।तर्हिकिंजिघुःप्रवर्त्तेतत्यपेक्षायामाहाविरहेति॥७॥
विरहाउनवार्थंत्यागःप्रशस्यतेस्वीयबंधनिवृत्त्यर्थंवाशास्त्रेनवान्यथा।७तन्मनस्का
स्तद्दालापास्तत्सक्तिषुप्रसिद्धोयोव्रजसुंदरीणांश्लक्ष्णांगसंगवियोगकालीनोनावविशेषः
कस्यनानिर्वचनीयश्चनुनवैकवेद्योयासोत्रविरहपदेनाच्यतेतस्माद्दनवःसाक्षात्कारस्तत्र ६

दृर्थंउसन्यासोनकिमागीयःप्रशस्यइत्यर्थः।उक्तमपिउनःशिक्षार्थमाहुःस्वायेति।स्वस्यबंधो
बंधनहेउगृहादिस्तन्मात्रैकनिवृत्यर्थंवेसन्यासस्तत्रासोत्रनकिमागेबिक्षएवज्ञेयस्तस्यस्वमागी
यत्वयथोक्तफलासंपादकत्वात्नान्यथाबंधतिरिक्तफलासंपादकइत्यर्थः।अत्रवेतिपदं
मध्यादार्यनिवाचार्यवान्पुरुषोवेदेत्यादिवाक्यैर्गुर्वादिगृहत्यत्वंसंन्यासादेरुक्ततेतउक्त
साधनावरणंवतत्त्वसंदेहेकथंसेत्स्यतत्राहाकोडीन्यगोपिकाइति।।।काकोडीन्यगोपि
काप्रोक्तागुरवःसाधनंवतत्।नावोनावनयासिद्धःसाधनंनान्यदिष्यते।७काकोडिन्यनामायो
महर्षियाश्चरामंमंडलांतर्वर्त्तिन्योगोपिकाःकोडीन्यश्चगोपीकाश्चेतिद्वंद्वः।विरहाउनवार्थं
संन्यासेगुरवउपदेष्टारएताःप्रोक्तासम्यगुक्ताःनहिनकिमार्गेएतद्दतिरिक्तस्योन्मत्तेवंवि

धत्वं सं न वर्तिष्यद्यपि तासां मात्मा ऽऽपदेद्दुःखं न दृश्यते तथापि तद्दर्शनेऽपि दृष्टावयं प्रकृ
तेर्तं प्रति तादृशो लौकिकमार्गप्रदर्शकित्वात्मा मेवमुक्तवं युक्तमूह्यते वृन्दविष्णोर्नारस्यनंत
व्रतकथायां कोडीन्यस्य सर्वस्वत्यागपूर्वकं नगवदेकपरतयास्थितस्य शीघ्रमेव तत्प्राप्तिर्व
भूवातातो जगामाकोडीन्यो निर्वाहधनगकरं श्रीनंतमनसाध्यायकदाकृत्यापिकेशवं व्रतंनी
रशनं स्ववाञ्छत्वर्यजपन्हरिर्विकालः त्रययौमोप्यरण्यंजनविवर्जितमित्यादि व्रजसुंदरीणा
मुगत्यानुरागस्मितविन्नमोहितेरित्यादिषुस्फुटमेवालौकिकतयाविधत्वंयद्यप्येतासांसाम्य
कर्तृमनसाप्यशक्यंतथापित्यागस्योताधिक्यस्यसर्वथाश्रुतावेवान्यत्रेतिज्ञापनार्थंएतादृ
शमर्थमनावपूर्वकास्त्रविषययपरित्यागेऽटितिनगवत्प्राप्तिरितिनावःसाधनंवश्रोक्तमित्य ७

र्थंकिंतत्साधनमित्यपेक्षायामाह तनोतिस्वरूपानंदानुनवंविस्तारयतीतितत्तादृशोयो
यस्यतत्कस्यचिदृशीनावनातयामिदंसंपन्नोनावविशेषःसएवमाधनस्थानीयःएतदितिरि
क्तस्यान्यस्ययोगादेःसाधनत्वंनास्तत्रार्थेयद्वातत्पुरुषेनोक्तंयत्तत्साधनं एवंविधमन्या
सवतःप्रकृतिवैलक्षण्यमन्यापेक्षयाज्ञानादिरहितंप्रतिकार्यत्वंवाऽऽविकलत्वमितिगविक
लत्वंतयास्वाख्यंप्रकृतिःप्राकृतंतद्दिःज्ञानंगुणश्रितस्यैवंवर्तमानस्यबाधकाःएउदृश्यवस्तु
प्राक्षिदृशायांवितावाकुल्याद्विकलत्वंविक्षिप्तचित्तत्वंतथैवास्वास्थ्यंशरीरेतदृज्ञानेवैवर्ण्यंपांडु
रत्वादिएतद्वयमपिप्रकृतिस्वनावांतःपात्येवनोपाधिकंतादृशावस्तुस्योपायांतरात्प्रती
कार्यऽःस्वमादप्राकृतमितिगवत्स्वीलोपयिकंस्वरूपज्ञानापेक्षयान्यच्छास्त्रजन्यम
ज्यसारज्ञानेनतद्वप्राकृतमुच्यतेगुणाश्चाणिमाद्यैश्वर्यादियोगमिश्रयातद्दिंमर्मण्येवंव

वर्त्तमानस्येतादृशावस्थस्यनहिबाधकाःनसम्प्रीतिंवरायाहृतवोऽनवंतीत्यर्थः।एवंदृशापन्नस्य
शास्त्रियंमादात्म्यंविबाधकंज्ञानंनतत्रोकनिवर्त्तकंयत्रमर्त्यमितस्वाच्छ्रुद्धेऽज्ञानस्याप्यत्र
योजकत्वंतत्रकिंवाच्यंमेश्वर्यादीनामितिनावः।प्रकृतेरितिपाठेवैकल्पेविपर्यासःशून्यत्वसमा
नं।ज्ञानमार्गीयसंन्यासापेक्षयायथानकिंमार्गीयस्यसंन्यासस्योत्तमंधनवंतथैवतत्फ
लस्यापीत्यादःसत्यलोकइतिगःसत्यलोकेस्थितिर्ज्ञानात्संन्यासेनविशेषतःनावनासाध
नंयत्रफलंचापीतथानवेत्।२सत्यलोकोब्रह्मलोकतत्रज्ञानात्संन्यासाश्रमरहितकेवलज्ञा
नादपिस्थितिर्भवतिसंन्यासेनसहितात्तुविशेषतःपुनरावृत्तिरहितेत्यर्थः।तथावेनारायणे
श्रूयतावदंतविज्ञानसुनिश्चितार्थाःसंन्यासयोगाद्यतयःशुद्धसत्वाः।तेब्रह्मलोकेषुपरांतकाले
परामृतात्परिमुच्यंतिसर्वइति।नकिंमार्गीयमादःनावनेति।यत्रयस्मिन्फलेनावनैव ८

माधनंभवति।तत्रफलमपितथानावनानुरूपामवनवेत्।यथाब्रह्मलोकप्राप्तिसाधनानां
फल्गुत्वादृष्ट्यफलमंपादकत्वंनदृष्ट्वा।एवंनावनानामनंतत्वात्फलस्याप्यानंत्यमितिना
वः।अत्रएवाचार्यैरुक्तंब्रह्मलोकानांसकलादेवागणितानंदकंबृहत्।पूर्णनिर्दोषरिक्तस्माक्लप्त
एवगतिर्मामितिभगवच्चिंतनपरस्यब्रह्मलोकानानुरूपंफलमितिश्रीविष्णुपुराणेश्रूयत
तद्यथा।यस्मिन्यस्तमतिर्याति नरकंस्वर्गमेवयश्चिंतने।विघ्नोयत्रनिवेशितात्ममनसोब्रह्मा
पिलोकोत्यकःमुक्तिंवतमियात्स्थिताममक्षियांपुंसांदृष्टात्पव्ययः।किंचित्रंयद्ध्यंघ्रयातिवि
लयंयत्राव्यक्तेकीर्त्तितश्रुति।तादृशाश्रुति।क्लिन्त्रत्ययांतस्यबकुवचनंतादृशाश्रुतिज्ञेयं।ग।ता
दृशःसत्यलोकादीतिष्ठेत्येवनसंशयः।बहिस्थंत्रकूटस्थात्मावक्रियंतत्रविशेषदृ।१ये केवल
ज्ञानमार्गीयास्तेमत्यलोकादावेवतिष्ठंति।ननुपुरुषोत्तमेनकिंमार्गनिरूपातिर्वानत्रादिपदे

नसंकर्षणादिस्थानंज्ञेयं। यद्यपिब्रह्मणासद्मुच्यंतवाक्याद्ब्रह्मलोकादप्ययेगतिस्तत्रस्थानाश्रयते।
तथापिजनानंदानुभवादेतदपेक्षयाउत्तमवैतिनावः।तर्हिब्रह्मलोकस्थानामपिकुतो
नजनानंदानुभवजनीयस्वरूपस्यातश्चशरीरावादित्यादः।बहिश्चप्रकटइतिश्चाकाशवद्
तर्बहिश्चप्रकटःसिद्धोयंस्वात्मानगवानंतःस्थितोपीबहिःप्रकटीकृत्यस्वलीलासिनिविष्टविश्वेषु न
क्लेषु।यद्वेवप्रविशेत्तत्रैवांतर्हितानवेत्। तादृवसकलोबंधोनाशमेतिनचान्यथा।गुणस्तुमंगरादीयान्जीवनार्थंनवंतिहि।१२नगवन्मंग
स्यरादियान्यत्रज्यक्षोपेपंवमीतेनमंगरादित्यंत्राप्यस्थितेसतिगुणास्तस्यैवानुक्रियमाणजी
जास्तदीयगुणानुवादोवा।तऊर्ध्वंतवकथामृतंतप्तजीवनमिति।तएवजीवनायनवंति।हिरा
ष्टःप्रसिद्धोनगवानिति॥ब॥नगवान्फलरूपत्वान्नात्रबाधकश्यते।स्वास्थ्यवाक्यनकर्तव्यंहेया
नुर्विरुध्यते।१२यत्रात्मिन्जीवनेयंतर्हितानगवानेवबाधकत्वोस्तोपीफलरूपत्वान्नैवंविधो
नवतीत्यर्थः।ननुगुणानांजीवनादनुक्तावपियावन्नदृग्गोचरंस्वरूपस्यनावन्नावतापा
पायोपिनतितदर्थंस्वास्थ्यजनकंप्रकारांतरेणबोधकवाक्यंकर्तव्यंनवत्राहःस्वास्थ्यवाक्यमि
तिनकर्तव्यंनस्वयमन्यतस्माच्छ्रोतव्यंनवान्यात्मेत्याद्यमित्यर्थः।तथावस्वास्थ्यंनगवानेवक

करिष्यतीत्याह। दृश्यन्तुरिति। यतोनिरूपाधिकपरब्रह्मैक्यब्रह्मैक्यं
ज्ञात्वाविलंबंनकरिष्यत्यातानविरुध्यतेनत्रतिकूलमाचरिष्यति। प्रत्यक्षतयारात्रन्तनजानन्द
दानेपिनकश्चित्प्रतिस्पर्द्धीत्वामवागीकरोति। तस्मान्नगवतेवोक्तं। नपारयेहंनिरवद्यसं
युजामित्यादि। एवंविधानांस्वात्मवाक्यसदभ्यैरपि। नष्टमिद्धिरितिपरमार्थः। उर्जन्नोयंमिति॥७॥
उर्जन्नोयंपरित्यागश्चेन्नामिथ्यतिनान्यथाज्ञानमार्गउसंन्यासोद्विविधोपिविवारितः। १४त्रयो
नक्रियामार्गायोयःपरित्यागःसश्चेन्नानिरूपधिस्नेहादवमिथ्यतोउर्जन्नोन्योःसाधारणोःकर्तुमश
क्यइत्यर्थः। नक्रियामार्गायंनिरूप्यज्ञानमार्गंयमाद्यज्ञानमार्गइति॥७॥ज्ञानार्थमुत्तरांगंवमिद्धि
र्जन्मशतेपरं। ज्ञानंचमाधनापेक्षंयज्ञादिश्रवणान्मतं। १५विवारात्रोपपत्तिस्तस्मादित्यर्थः।
सद्धिप्रकारकोपिज्ञेयः नक्रियामार्गपेक्षयागर्हितोज्ञेयः। श्रयिश्रोत्रगर्हयोर्द्वेविध्यमादज्ञा २०

नार्थमिति। ज्ञानोत्पत्त्यर्थमकःउत्तरस्यमोक्षस्यांगंतदर्थमितियावत्। यद्यपिज्ञानार्थस्यापिमो
क्षांगत्वामवतथापिश्रयोजनवशाद्द्वैविध्यं। अन्यथाकर्मणोपिद्वैविध्यंनस्यात्। परंतूत्तान्यामपि
जन्मशतैर्बहुभिर्जन्मनीरन्यासेनसिद्धिर्नहीनवति। नचक्रियामार्गायकर्कटीतिश्रुतएवन
गवतापुत्रंबहूनांजन्मनामंतेज्ञानवान्मांप्रपद्यते। वासुदेवःसर्वमितिमहात्मासुदुर्ल
भइतिव्यवहारेपिविद्वत्संन्यासोविविदिषासंन्यासश्रुतिश्रूयते। द्वैविध्यंनक्रियाविहायकेवलज्ञा
नार्थमवयंसन्यासःसादाधयन्त्वान्नकर्तव्यइत्याहुज्ञानंचेतिवकारान्मोक्षोपिसाधनसापे
क्षएवातत्राद्दउयज्ञादिश्रवणात्यज्ञादिकंसाधनत्वेनश्रूयतेइत्यर्थः। इदंउगानायांद्रव्ययज्ञा
रूपोयज्ञाइत्यादिषुस्फुटंयज्ञादीनांसंगानामेवफलसंपादनरूपमङ्गत्वंकर्तृसर्वार्थत्वेन
संनवतीत्यतस्तत्करणंपश्चात्फलश्रवणायांतापायेवनसुखायाश्रुतौकर्मधर्मित्वेनपापडि

वमेवस्यात्।अपिराष्ट्रग्रेपिफलानावा।अतएवश्रीनागवते।श्रेयःस्रुतिंभक्तिमुदस्येत्क्लेशंयतए
वंकरणेपश्चात्तापःफलासंबंधस्ततस्माद्ज्ञानेज्ञानमार्गेनमन्यसेत्।कलौमाधनबजस्याल्पत्वा
त्कालस्यतद्दोषाणांप्राबल्यात्सुतरामेवनकार्यइतिवस्तुस्थितिरित्यर्थः।एवंनक्रियामार्गेपिदोषमात्रं
क्यमाधत्तेनक्रियामार्गेपीति॥७॥सुतरांकलिदोषाणांप्रबलत्वादितिस्थितिः।नक्रियामार्गेपिवेदोषस्त
र्हिकिंकार्यमुच्यते।२७अतःकालोसमंन्यासपक्षात्तापायनान्यथा।पाषंडीवंनवेद्वापितस्मा
त्तज्ज्ञानेनमन्यसेत्।२८अत्रारंभेनेति॥७॥अत्रारंभेननाशस्यादृष्टांतस्याप्यनावतः।स्वास्थ्याद्
तोपरित्यागान्नबाधकेनास्यसंभवेत्।२९अस्मिन्नुनक्रियामार्गीयसन्यासस्योपक्रममात्रेपि
कृतेननाशोनकोतापक्रमावेयर्थ्यंनापिविघ्नोनवेत्।नापिप्रत्यवायः।तउक्तंनगवतानेहा
विक्रमनाशोस्तिप्रत्यवायोनविद्यते।स्वल्पमप्यस्यधर्मस्यत्रायतेमहतोभयात्॥इतिश्री ११

नागवतेपितथाननेमाधवतावकाःकविदित्यादिना॥किंवा॥पूर्वमवंवक्ष्यःकस्यविदन्ययाना
वदृश्यर्थेसर्वसंमतादृष्टांतस्याप्यनावादतोज्ञानमार्गीयवदत्रस्थस्यनपातादिशंकेत्यर्थः।न
किरहितज्ञानमार्गीयस्यउपातःश्रूयतात्।श्रीनागवतेयेन्येरविंदाक्षविमुक्तमानिनस्त्वय्यस्तना
वादविशुद्धबुद्धयःआरुह्यकृच्छ्रेणपरंपदंततःपतंत्यधोनादृतयुष्मदंघ्रयइति।किंचात्रमिश्र
स्यस्वास्थ्यहेतावुक्तविषयादपरितःसर्वतस्त्यागादवनबाधःसंभवति।अतबहिःसिद्धविषय
स्यउक्तेष्टफलबादवनतत्संभवदृश्यर्थः।किंवा॥नपारयेहंनिरवद्यसंयुजां॥अहंनकपराधान्
इत्यादिवाक्येनकाधानत्रश्रवणात्कृतोबाधकरणंनगवतापिशक्यंवेकिंवाव्यमन्येषामि
श्यर्थीयदितादृक्साश्रितानामपितस्मादेवबाधःस्यान्नहामात्रमात्रैकजीवनाबाजानूमातरा
पिनकश्चित्सुपुनस्त्वन्मैन्येसुस्थासुःसुस्थानऊर्युःप्रत्यूतानिष्टंवक्ष्युर्निवेवंक्षत्रविदस्तोय्

तोनबोधइतिकालेशोपीतिनावः।अन्यत्तंप्रत्याऊज्ञानिनामितिचेत्।७।हरिरत्रनश्चकोतिकर्तुंबोधंऊ
तापारयन्यथामातराबालानूनमन्यथुपुरुषःक्वचित्।९ज्ञानिनामपिवाक्येननन्तंमोदयिष्य
तित्यात्मप्रदःप्रायश्चापिकिमर्थंमोदयिष्यति।२०ज्ञानमार्गप्रशंसावाक्यैरपितद्वारास्वनज्ञनेप्रद
र्तनमोदंप्रापयिष्यतिदृढमुकृष्टमिदंवयेवंविधं।नउकर्तुंमकर्तुमन्यथाकर्तुंसमर्थस्यिस्वतंत्रस्य
करादिदंवमपिकरणम्यादितिचेन्नत्वाह।आत्मप्रदइति।यःस्वस्वरूपेनकेभ्योदत्तवानूनदधानवे
नस्थापितवान्।यश्चस्वात्मत्वेनप्रायश्चैतएवोकंप्रेष्टोनवांस्तुनृतांकिलबंधुरामेतिन्यपिशा
ष्टादेवमन्नाननामऊकानामप्रायश्चचकारान्स्वस्यनकेभ्यश्चबुद्धवमपि।एतादृशस्या
पिमोदकत्वेनकिंविकारणमस्तीत्यर्थः।उपसंहरंतितस्मादिति।७।तस्माऊकप्रकारेणपरित्या
गोविधीयतां।अन्यथानृस्यतेस्वार्थादितिमनिश्चितामति।२१इतिश्रीमत्प्रमादेनवल्लनेनविनि

श्चितंसंन्यासवरणंनकौश्चन्यथापतितानवेत्।२२ऊकप्रकारेणनकिमागेस्थिवाविरहातुन
वार्थामवक्रियतांश्चन्यथाऽमंप्रकारंयकाप्रकारांतरेणतद्वरणेस्वाथतिस्मिन्नेवाप्यतिश्च
न्विष्यतइतिस्वार्थनिगवानूतस्मात्त्वम्यतेऽरपतनीत्यर्थः।ऽत्येवंप्रकारिकामेनिश्चिताबुद्धिरि
त्यर्थः।यद्वास्वार्थनिःसमीहितफलादित्यर्थः।ऽतीतिस्फुटःप्रमाद्यतेयेनतत्तस्मप्रमादोन्यषां
यस्मादितिवा।तस्मादूपेणवेतिवा।ऽदृशेनवछ्रवनेननकौनकिमागेसिंन्यासस्यवरणंस्वी
करणं।ऽतिऊकप्रकारेणविशेषतोनिश्चितंनिर्द्धारितंनकिमार्गेप्रवृत्तस्येदंविहायान्यथाश्चन्ये
नज्ञानमार्गाश्चिकप्रकारेणस्वीकरणेपातित्यामवेत्यर्थः।७।श्राचार्यवरणंनोजेरजोरंजितवा
गदंकृतवान्नकिसंन्यासविचारस्यविचारणं।कर्मणामनसावाचाप्रणैर्हारिर्धनेरपिविदु
नेशावदीयोस्मिनान्यथाज्ञातुमर्हसि।२ऽतिश्रीरघुनाथजीकृतौसंन्यासनिर्णयविवरणंसमाप्तं॥

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017